

זריחת החמה, היא מזלו של אותו חודש. למשל, מזלו של חודש תשרי דומה לצורת מאזנים, כעין שתי כפות מאזנים וחוט משקולת ביניהם [לרמז שבחודש זה נידון כל העולם כולו לפי מעשיו של האדם ושוקלים במאזנים זכויות כנגד עוונות] (מתוך ספר התודעה מהדורה חדשה, פרק ראשון).

– על י"ב המזלות שברקיע, סדרם וענינם – ע' בשו"ת חות יאיר ריט. וראה באור מקיף בספר 'צבא השמים' (לד"ר נ. וידאל שיחי) ח"א עמ' 170, ובלוחות 'דבר בעתו' להר"מ גנוט שיחי.

דף יב

'אלא לרבי אליעזר מאי שינה – כדרב חסדא, דאמר רב חסדא: ברותחין קלקלו וברותחין נידונו'.
ואם תאמר הלא לעיל אמר שינוי אחר, שהעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים?
ויש לומר דהיינו הך, שהרי אמרו (בברכות נח): אלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל – וזה היה השינוי, שנטל שני כוכבים מכימה ולא היה בה כח כל כך לקרר חמימות של כסיל ולכך היו המעינות רותחים (מהגר"א. ועריטב"א).

'ברותחין קלקלו' – זהו עוון השחתת זרע, ככתוב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ועל כן אמרו (בנדה יג.) 'כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם' (עפ"י רש"י שם ובשבת מא.).
ועתוס' סנהדרין נט: ויבמות יב: בשם ר"ת שכתבו שמי שאינו מצווה על פריה ורביה אינו מצווה מלהשחית זרע. ואולם זהו רק לאחר מתן תורה שנסתנה מצות 'פריה ורביה' ('שובו לכם לאהליכם') אבל מקודם לכן נצטוו בה בני נח (ע' בסוגיא בסנהדרין שם), ולכך נענשו על השחתת זרע, וכער ואונן. וע' בספר צדקת הצדיק קכא.

'חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע...' בשיטות הראשונים כיצד קיימא לן, כרבי אליעזר או כרבי יהושע – ע' תוס' לעיל ח. כו. רמב"ן נח ה,ה; בהגר"א או"ח תקפא; חזון איש קלח.

נקט 'למבול', ולכאורה היה לו לומר 'לשנים' / לשנות עולם, ומדוע תפס המבול שכבר עבר? ונראה שבאו בזה לרמז, על פי הנראה בכמה מקומות שארבעים יום משמיני עצרת, הם זמן של קבלת שפע והתחדשות בדברי תורה להיותם נקבעים באדם. וזה ענין 'מי המבול', כפי המבואר בזה"ק ונרמז בגמרא ובמדרשים שבדור המבול היו ראויים לקבלת התורה שאז נפתחו שערי החכמה שלמעלה ומבועי החכמה שמלמטה. ואם כן זהו שרמזו 'חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע', שאף שהעולם נברא בניסן, זמן השפעת דברי תורה ונביעתה – שהם 'מי המבול' כשזוכים ונעשים גשמי ברכה – בחודש חשוון הוא כרבי אליעזר. 'זהו זמן בחדש מרחשון לקבל עליו עול תורה באמת. ועיקר עול תורה הוא בלימוד תורה שבעל פה שיש בה צער גדול ונידוד שינה, ומי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ... ועל כן רוב הגזירות בחדש זה (כמובא מהרה"ק ר"מ מרימנוב, מפני שאז נחלקה מלכות בית דוד. ומן הסתם אינו עונש, רק שבו הזמן מסוגל לתקן זה) – כדי שיקבל התורה באמת, ויהיה המים גשמי ברכה' מנביעו דאורייתא כאמור' (פרי צדיק ח"א לר"ח מרחשון).

'לירקות מאי נינהו – מעשר ירק, היינו מעשרות? תנא דרבנן וקתני דאורייתא'. על שיטות הראשונים בדין מעשר שאר פירות, אם מדאורייתא או מדרבנן – ע' בפירוט בבכורות נד.

ותנא דידן תנא דרבנן וכל שכן דאורייתא'. אין זה 'קל וחומר' רגיל, שאין זה ענין לקולא וחומרא, אלא כלומר יותר יש לשמוע ממה ששנה הדין בדרבנן שכן הדין במעשר דאורייתא, שהרי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, מאשר אילו היה שונה דינו בדאורייתא, שהיה עולה על הדעת לומר שמא במעשר דרבנן לא תקנו בו חדש וישן כלל (עפ"י ריטב"א).

ז'ליתני ירק? – תרי גוויי ירק דתנן ירק הנאגד משיאגד ושאינו נאגד משימלא את הכלי'. וזו כוונת התנא: אף על פי שלענין חיוב מעשר יש בירקות שני זמנים שונים, לענין חלוקת השנים כל הירקות זמן אחד להם, אחד בתשרי (מפרשים).

(ע"ב) 'התלתן'. יש מזהים את התלתן עם הצמח הידוע כיום בשם 'חילבה' – גרגרנית. וקרוי כן על שם צורת עליו, המורכבים משלשה עלעלים. הריטב"א כתב שהתלתן מין ירק, והולכים בו אחר לקיטה לענין חדש וישן.

'ככתבם וכלשונם'

'חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע. חכמי אומות עולם מונין אף למבול כרבי יהושע' –

'ומה 'חכמה' שייך בענין זה? וגם מאי שנא 'למבול' ולא 'לשנים'? –
אבל הכוונה דשורש חכמת אומות העולם דמברכין גם כן 'מחכמתו לבריותיו' שהוא נמשך מחכמתו ית', כמו שאמרו (במגילה טז.) כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם, וכמו שאמרו (מדרש רבה איכה ב,ט) יש חכמה באדם – תאמיז... וחכמה היא הכרת האמת, ובלעם ראש לחכמי אומות העולם הכיר האמת במעלת ישראל כמפורש בנבואותיו, ועם כל זאת אמר הנני הולך לעמי ולא נמשך אחריהם להתגייר כי עצמותו אין כן, ועל כן אומרים 'מחכמתו לבריותיו'... מה שאין כן בחכמי ישראל נאמר 'ליראיו' – כי ראשית חכמה דישראל היא יראת ה', דעל ידי החכמה שמכיר מציאות הש"י הוא בא ליראה... ובאמת החכמה תעוז לחכם ונותנת לו תקיפות, ועל כן אמרו (ע' גטין סב.) מאן מלכי רבנן. ואומות העולם על ידי תקיפות נעשה בריה בפני עצמה וחושב דהכל שלו, אבל ישראל ע"י תקיפות מוסיפין יראה ותקיפות דחכמה היינו שמכיר שהכל מהש"י. ובלעם נתפאר ויודע דעת עליון שהוא הידיעה דהש"י שהוא היפך הבחירה, ועל כן רצה להכחיש בבחירה לגמרי ואמר הנני הולך... כי הוא אי אפשר לו לבחור בטוב כלל, וכן האמת אצל שורש אומות העולם, כי הגרים שבהם הוא מה שנשמתם עמדה בהר סיני (כמו שאמרו בשבת קמו.) ויש להם אחיזה בשרשם עם בני ישראל, ועל כן מסלק מעליו יראת ה' לגמרי.

וזהו מונין למבול מניסן – כי המבול הוא השחתת העולם בעבור החטאים, ומצד חכמת ישראל הוא נמנה מתשרי דרצה לומר שהיה (המבול) מצד מדת הדין, כי אז לא היה עדיין ישראל שעלו במחשבה, שהם יכולין לעלות למחשבה דמדת הדין להמתיקה לרחמים...

וזהו ענין מנין שנות הבריאה מתשרי, שהוא המחשבה, דהם מקדשי לזמנים כפי המחשבה, ועל כן המולדות שהוא קביעות חדשי הלבנה מונין לבהר"ד שהוא כמאן דאמר בתשרי נברא העולם, כנודע בחשבון העיבור. ותקופות דחמה מונין מניסן, שאז היה התגלות הבריאה, דלבנה מקבלת מחמה ואז הוא כח החמה. וישראל ניתן להם אותו חודש לקידוש הלבנה שגם היא בתחילת המחשבה אור גדול, וכן לעתיד, דמצד המחשבה שניהם מאורות גדולים רק מצד המעשה נתקטנה, כי בעולם הזה מאן דאכיל דלא דיליה בהית לאסתכולי ביה (ירושלמי דערלה א). והיראה היא הבושה (כמו שאמרו בנדרים כ' א'), וזהו מדת ישראל ביישנים שלא נמצא באומות העולם. ועל ידי ההתקטנות ישראל מקדשי לזמנים דבתורה שבעל פה עיקר הקידוש נקבע על תשרי בראש השנה, כי זהו עיקר כחם דמגיעים בקדושתם עד שורש המחשבה להיות מונין שנת לבנה מתשרי דהוא שורש המחשבה, דשניהם מאורות גדולים. וזה כל חכמת חכמי ישראל בתושבע"פ, לידבק בחכמתו ומחשבתו ית', דעל ידי זה נעשה גם חכמתם תורה, וזה אינו בחכמי אומות העולם, דכל חכמתם שמכירים שזה רע וזה טוב אבל חושבים דלרע אין תקנה, דכן הוא מצד החכמה לבד, כמאמרם ז"ל (בירושלמי פ"ב דמכות ובמדרש ילקוט שמעוני יחזקל שנה) שאלו לחכמה... אמרה: חטאים תרדף רעה. ועל כן מונין למבול מניסן, שזהו השגת חכמתם דגם מצד מדת הרחמים לא היה אפשר בלא מבול ח"ו, כי החטא מושך בהכרח אחריו העונש. וסוברים דאי אפשר להשתנות כלל ממה שהוא דעל כן לא נשתנה בלעם אף דידע שזה תכלית הרע. והוא היה באמת כן שרשו שם אבל הוא חשב דהכל הם כן.

וזה חכמת אומות העולם, להפריד הידיעה מבחירה, שהוא חמה מלבנה, שהוא יחוד קוב"ה ושכייתה, דנעשה רק על ידי ישראל ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום – כי עיקר המשפט דהש"י הוא להמציא עצות לתקן כל דבר כי הוא חפץ לצדק בריותיו. ועל כן אמרו (סנהדרין יז סע"א) אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר השרץ מן התורה, וזה אי אפשר רק במשפטי בני ישראל דהמשפט מסור להם, כי המשפט על פי התורה ומה שהם ממציאים הוא הכל תורה ואם כן כך המשפט, משא"כ דינין דאומות העולם אינו יכול לצאת מהמשפט, שהוא כפי הנימוס הראוי להנהגת עולם.

ושופר הוא גם כן מכלי הדיינים (כמו שאמרו בסנהדרין ז): ומזכירין שופר דפורעניות דאומות העולם (כמו שאמרו בגמרא להלן לב):... וכן על ידי התעוררות השופר לעורר לבבות בני ישראל להש"י, שאצלם הוא מעורר יראה בלב הבא על ידי ראשית חכמה וראש ההתגלות שבראש השנה, ואצל האומות נעשה מזה סערות תימן – הסער אשר על ראש רשעים יחול, כמו דמשמתין על ידי שיפורא, שהוא שם מיתה, לעכו"ם. וחיים לישראל הדבקים בה' אלקים חיים ומלך עולם על ידי זה כאמור' (מתוך רסיסי לילה סוסי"א נא).

ענינים נוספים, ע' פרי צדיק לר"ח מרחשון; שם משמואל תבוא תרע"ו.

מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות שנת השמטה מאי עבדיתה בחג הסכות שמינית היא – אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שלישי בשביעית לפני ראש השנה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית' –

על פי פסוק השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וזה הוא רק כפי הנראה, אבל דוד המלך ע"ה אמר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, שהיה יודע בטוב שכל מעשי בני אדם אף שניתן הבחירה ביד אדם הוא רק דבר מועט כקליפת השום. וזהו מה שאנו אומרים ביום הראשון לה'.

הארץ' וכו' – דענין שבת הוא שתדע שאין שום כח ביד האדם לכל הל"ט מלאכות שנבראו בעולם שעל ידם יוכל אדם לפעול כל מה שירצה – כולם נאסרים בשבת, ועל כן כשהתחילו ימי החול ומותר בעשיית מלאכה יוכל האדם ח"ו לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, על כן תיקנו חז"ל לומר מיד לה' הארץ ומלואה.

וכן הענין גם כן בשמיטה שציותה התורה, היינו שתדע כי לה' הארץ ומלואה, וכשבאה שנת השמינית והתורה התירה לחרוש ולזרוע, פן תשכח ח"ו ותאמר כחי ועוצם ידי, על כן צוה להיות נוהג בה בשמינית גם כן מנהג שביעית בתבואה שלא הביאה שלישי, כדי שתזכור כי לה' הארץ ומלואה (מי השילוח וילך).

דף יג

'אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא, וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משלישי?... הדר אמר רבי ירמיה, לאו מילתא היא דאמרי, דבעו מיניה חברייא מרב כהנא, עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ...' מבואר שהבאת שליש פירושה בגודל הגרעינים ובמשקלם, ואינה נמדדת בשליש הזמן [שאם כן, מהו שתמה רבי ירמיה והוצרך להביא ראיה דקים להו לחכמים] – לפי שאין קצב הגידול שוה בימים ראשונים לאחרונים, וגם תלוי הדבר בגשמים ובדרכי העבודה של האדמה (ע"ח), ועל כן קשה לעמוד על מדת הבאת שליש (עפ"י הסכמות הראיה ו).

'אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא, כל מדות חכמים כן הוא...' השפת-אמת פירש שכל שיעורי חכמים קבלה היא בידם. ותמה על דברי הריטב"א בחדושו שמשמע קצת שמשום 'לא פלוג' נתנו חכמים שיעור קבוע, שאם לא כן לעולם אינך יכול לקצוב שום שיעור לשום דבר ונמצאו כל השיעורים מתבטלים.

כנראה טעם תמיהתו הוא משום שכבר זו ניתנת להאמר בדינים דרבנן ולא בדאורייתא. ואולם כבר מצינו ענין 'לא פלוג' בדאורייתא [ע' בספר נחלת דוד (ב"מ ד)]: 'לדעתי אין זה רחוק כל כך דשייך לומר בדאורייתא לא פלוג'. וע"ע ריטב"א גטין פג; ים של שלמה ב"ק ספ"ק; קובץ הערות יבמות כו; קהלות יעקב נדרים טז, ד; גליונות קה"י פ"י דנדרים, ועוד], ואינו מן הנמנע שכן נתקבלה ההלכה, ליתן שיעור אחיד לכל.

ויש להעיר שאף להריטב"א מצאנו ביטוי זה במשמעות אחרת, ששיעור חכמים נכון הוא בכל המקרים – ע' בסוטה טז: ובתוס'. וכן דן בשאלה זו הגרא"ו (בסוף קונטרס דברי סופרים), האם קצבת השיעורים יסודה במציאות האמיתית הידועה להם לחז"ל, או משום 'לא פלוג'.

'עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר דעייל ביד נכרי...' ואם תאמר שמא מעבר הירדן הביאוהו, מחלק בני גד ובני ראובן שנטלו בראש? ויש לומר שהעומר מצותו להביאו מיהודה, ואינו נראה לומר שעומר ראשון היה שלא כמצוותו (חדושי הר"ן. ע"ע בתורי"ד ריטב"א ומאירי).

– על מו"מ המפרשים להוכיח מסוגיתנו אודות איסור 'חדש' בשל נכרים [שכשם שאין מביאים עומר מקציר נכרים, כך אין בו איסור חדש] – ע' שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (לבוב) קצט; מאירי שלהי פסחים; ב"ח יו"ד רצג ובתשובות חדשות מב; ש"ך וט"ז שם; ספר המקנה קדושין לח; שו"ת שאג"א החדשות נ; שו"ת משכנות יעקב סד; בית הלוי ח"ג נב; ברכת מרדכי ח"ב טז; בית ישי ת.

א. רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם (תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי – חדש שהארץ מליאה דשאים ואילן מלא פירות. והוא זמן רביעה, כמו שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה...). רבי יהושע אומר: בניסן (ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי – חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מוציא פירות. ואותו פרק זמן בהמה חיה ועוף שמזדוגים זה אצל זה).

לרבי אליעזר, החל המבול לירד בי"ז במרחשון (ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ. וכשאתה מתחיל ירדת הגשמים במרחשון (ובחדש השני היינו שני לדין) נמצא מקרא זה מדבר בתשרי, ומשמע שזה עתה נכנסה שנה חדשה, שאם אתה מונה מניסן הרי שכבר נתחדשה השנה מקודם והיה לו לומר במקרא הקודם [המדבר על חדש סיון] 'ותנח התיבה באחת ושש מאות שנה.' רש"י. ולרבי יהושע – בי"ז באייר (ובראשון באחד לחדש היינו ניסן לפי אותו חשבון. ונחלקו לטעמיהם במקום אחר, האם המבול החל ביום שכימה שוקע או עולה).

לרבי אליעזר, בתשרי נולדו אבות (כירח האתנים בחג – ירח שנולדו בו איתני עולם. וגם מתו בתשרי – שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים). ולרבי יהושע – בניסן (בחדש זיו – שנולדו בו זיותני עולם, כלומר כשנתחדש אייר כבר נולדו. ערש"י ופרי צדיק לר"ח אייר א). יצחק אבינו נולד בפסח לדברי הכל. (למועד אשוב אליך – עמדו בתשרי ואמרו למועד הבא דהיינו פסח, ושנה מעוברת היתה, ויולדת לשבעה יולדת למקוטעים. לפי מדרשים אחרים עמדו בניסן ואמרו לאותו מועד לשנה האחרת. עתוס).

בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ('פקידה פקידה' 'זכירה זכירה' לגזרה שוה); יצא יוסף מבית האסורים (תקעו בחדש שופר... עדות ביהוסף שמו בצאתו...); בטלה עבודה מאבותינו מצרים (נאמר שם הסירותי מסבל שכמו... ונאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים).

לרבי אליעזר, בתשרי עתידים ישראל להיגאל (שופר שופר לגזרה שוה). לרבי יהושע – בניסן (ליל שמרים – המשומר ובא מששת ימי בראשית).

א. כל אחד דיבר על גאולה מסוג אחר [והיינו 'רוחו של משיח' שנברא בתשרי לר"א ובניסן לר"י];

גאולה הבאה ע"י תשובת זמנה בתשרי שהוא חודש המסוגלת להתעוררות תשובה, על ידי השופר והכפרה והשמחה של סוכות. ואילו ניסן הוא זמן גאולה הבאה בעתה בלא התעוררות ישראל [והולך רבי יהושע לשיטתו (בסנהדרין צז). שהגאולה אינה תלויה בתשובה] (עפ"י פרי צדיק בראשית ה).

ב. כתב בספר ערוך השלחן (תפ), על המנהג שנהגו לעמוד בשעת פתיחת הדלת בליל הסדר – לחיווך האמונה בגאולה העתידה, שכך אנו מקובלים בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל.

ב. עץ פרי – לר"א, משמע שנגמר פריו. ורבי יהושע פירש כדברי רבי יהושע בן לוי, כל מעשה בראשית לקומתם נבראו לצביונם נבראו ולדעתם נבראו. עץ עשה פרי – עץ המצמיח פירות. [לר"י, כן היה באותה שעה שנבראו בניסן שהוא זמן לבלוב ופריחה. ולר"א היינו לדורות אבל באותה שעה, בתשרי, העץ מלא פירות].

ירח האתנים – תשרי. לר"א, על שם שבו נולדו איתני עולם. ולרבי יהושע, חדש שתקיף במצוות. חדש זיו – אייר [או: ניסן של תקופה. ערש"י; תוס' ב: ד"ה דאימנו]. לר"א, שבו יש זיו לאילנות. לר"י: שבו נולדו זיותני עולם.

דף יב

טז. א. באחד בתשרי ראש השנה לירקות – למאי נפקא מינה?

ב. באלו שנים נוהגים מעשר ראשון, שני ועני?

ג. מהם שלבי הגידול של הפירות השונים שלפיהם נקבעת שנת המעשרות אליה משתייכים הפירות?

ד. המודר הנאה מחברו 'לשנה' / 'לשנה זו' – מה דינו?

קח

א. באחד בתשרי ראש השנה למעשר ירק, וכל שכן למעשר דאורייתא של דגן תירוש ויצהר – ונפקא מינה לענין סוג המעשר, המשתנה משנה לשנה כדלהלן. וכן לענין זה שאין מעשרים פירות שנה זו על פירות שנה אחרת (עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה). הלכך ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש וחזר וליקט משתבא השמש – אין תורמים ומעשרים מזה על זה. לדברי התוס' (יג: ד"ה אחר; י"ד: ד"ה ולשיעית) 'לקיטה' לאו דוקא אלא הולכים אחר גמר הפרי באדמה. ואין כן דעת הרמב"ם.

ב. מעשר ראשון נוהג בכל השנים (מלבד שנת השמיטה שפירותיה הפקר ופטורים מן המעשר. ואל הלוים תדבר ואמרת אלהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם – הקישו הכתוב לנחלה שאין לה הפסק (רבי אליעזר בן יעקב); ובא הלוי... – כל זמן שבא תן לו. רבי יהודה). מעשר שני נוהג בשנה ראשונה לשמיטה, ובשנה שניה וברביעית ובחמישית (כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר. ונתתה ללוי לגר... – שנה שאין בה אלא מעשר אחד ממעשרות השנים הקודמות, והיינו מעשר ראשון, ומתוסף עליו מעשר עני תחת מעשר שני). מעשר עני נוהג בשלישית ובששית (כי תכלה... ושנה ששית – מפורש במכשירין ב, יא ובבבא ה, ט).

ג. מלבד ירק, שמעשרותיו נקבעים על פי זמן לקיטתו כאמור, בשאר פירות אין הלקיטה קובעת בהם אלא שלב מסוים בגידולם הוא הקובע. ואם היה בשנה שניה – חייבים במעשר שני, ואם בשלישית – מעשר עני, וכד'; –

התלתן – משתצמח התבואה לזרעים. (רש"י: שהזרע צומח בתוכו. תוס': שנגמר בישראל כל כך שאם ייתלשו ויזרעו במקום אחר – מצמיח).

התבואה והזיתים – משיבאו שלישי. (לרש"י, התירוש הוא בכלל 'תבואה'. ולפתתוס' אין מדובר אלא על תבואת דגן, אך י"א שגם בענבים הקובע הוא הבאת שלישי, אלא שיש בהם סימן מסוים – משיבאישו (= משייקראו 'באושא'. עפ"י ירושלמי. וע' להלן).

ובשאר אילנות, חנטת הפירות היא הקובעת את השתייכותן לשנה מסוימת, שאם חנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט – מתעשרים לשנה שעברה.

יש אומרים שהשיעורים שנתנו חכמים (מעשרות א) לחיוב מעשר ('עונת המעשרות') הוא הוא שלב החנטה (עפ"י ר"י קורקוס ורש"ס ריש מעש"ש ועוד). ויש חולקים וסוברים שהם שני שיעורים שונים, ולענין קביעות השנים הולכים באילן אחר חנטה (כן דעת רש"י ותוס' וריטב"א ור"ן ור"ש שביעית ב, ז). ויש סוברים שלהלכה הולכים אחר עונת המעשרות ולא אחר חנטה (עפ"י רמב"ם מעשר שני א, ב ורדב"ז; מאירי יג; יו"ד שלא, קכה. וע"ע: פנ"י; חזון איש שביעית ז, יב; עלה יונה עמ' קסח ואילן).

לדעת הריטב"א [שלא כשאר הראשונים], לענין קביעות השנים הולכים בזיתים אחר חנטה ולא אחר הבאת שלישי. ולדעת הסוברים להלכה שהולכים בשאר האילנות אחר עונת המעשרות, אף הזיתים כשאר אילנות לענין זה אלא שבהם עונת המעשרות היא הבאת שלישי כתבואה (עפ"י פני יהושע).

ד. המודר הנאה מחבירו 'לשנה' – מונה שנים עשר חודש מיום ליום (ומשמע שחודש העיבור אינו בכלל – ע' ריטב"א; שו"ת הרשב"א ח"ב קל). ואם אמר 'לשנה זו' – אפילו לא עמד אלא בעשרים ותשעה באלול, כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה [שבנדריים הלך אחר לשון בני אדם (והוא הדין לשבועה. ע' גם בשו"ת הריטב"א לז)]. ואפילו למאן דאמר יום אחד בשנה אינו חשוב שנה – הלא קיבל עליו לצער עצמו, והרי נצטער.

א. אמר בנדרו 'השנה' – נחלקו הב"ח והש"ך (יו"ד רכ) אם זה כ'לשנה' או כ'לשנה זו' [ע' בשו"ת מהריב"ל ח"ב כא, ובראשונים בנדרים סג. בספר מאור ישראל כתב להוכיח כדברי הש"ך, שהאומר 'השנה' כאילו אמר 'לשנה זו'.

ב. עמד בחורף ואמר 'שנה זו' – אין אומרים הלך אחר רוב שנים שאינן מעוברות, אלא אסור באדר שני עד ראש השנה [ואין אומרים יעלה אדר שני במקום אלול ויהא מותר באחד באלול].
רא"ש נדרים ה, ב עפ"י ירושלמי.

דף יג

יז. א. תבואה של שביעית הגדילה בקרקע ויוצאת לשמינית – האם נוהגים בה מנהג שביעית?

ב. הקטניות – מהו השלב הקובע בהן לענין שנת-המעשרות ולשביעית?

ג. מהו הדבר הקובע באילנות?

ד. האם יש בילה ביבש, ולמאי נפקא מינה?

ה. עומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ – מהיכן הקריבו? האם קציר של נכרי כשר למנחת העומר?

א. כל תבואה שהביאה שלישי בשביעית לפני ראש השנה – אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. (יש שדרשו מהכתוב מקץ שבע שנים במעוד שנת השמטה בחג הסכות – יש לך דבר של שמינית והוא אסור כשביעית. ומנין שהבאת שלישי קובעת שנאמר וחג האסיף בצאת השנה – אסיף שאתה קוצרו בחג שייך לשנה היוצאת, והדבר ידוע לחכמים שכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שלישי לפני ר"ה. ויש שדרשו מועשת את התבואה לשלש השנים – אל תקרי 'לשלוש' אלא 'לשליש').
הבאת שלישי היינו במשקל הגרעינים. ויש ראשונים סוברים שהוא שיעור שאם יזרע הגרעין באדמה, יכול להצמיח.

ב. האורז והדוחן והפרגים והשומשמים, זמן השרשתם הוא הקובע לענין שנות המעשרות ולשביעית, שאם השרישו לפני ר"ה מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית, ואם לאו אסורים בשביעית ומתעשרים [בשאר שנים] לשנה הבאה. וכן פול המצרי שזרעוהו לזרע [ולא לירק] – הריהו כשאר קטניות שהולכים בו אחר השרשה (ר"י בן כיפר בשם רבי שמעון שזורי). – קבעו חכמים לילך בקטנית אחר השרשה, מתוך שעשויים פרכים ואינם נגמרים ונלקטים כאחת, והרי עלול להימצא מעשר מהחדש על הישן או להפך, לכך קבעו לילך בהם אחר השרשה שהיא נעשית בבת אחת בכל השדה.
שמואל אמר: הכל הולך אחר גמר פרי. [מצא שמואל תנא שאינו הולך אחר השרשה בקטנית אלא אחר גמר הפרי, ופסק כמותו. רש"י].

א. הלכה כשמואל שהולכים אחר גמר פרי (רמב"ם שמיטה ויובל ד, יא. וע' מנחת שלמה סוסי" מט וס"ג ג שרואה שאין חולק בדבר להלכה, ודלא כמו שכתב בתפארת-ישראל).

ב. לדעת הראב"ד (מעשר שני א, י) גמר פרי שלהם היינו הבאת שלישי (וכ"ד הרדב"ז ופאת השלחן יג, יז) בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת התוס' והר"ש (שביעית ב, ז-ח).

ג. הריטב"א כתב (וכן משמע מהרמב"ן, וי"א כן בדעת ר"ח) שלא אמר שמואל אלא בפול המצרי, אבל אורז ודוחן הולכים בהם אחר השרשה.

ד. יש אומרים שלחכמים אין הולכים באורז אחר השרשה אלא בשביעית בזמן הזה (כן צדדו התוס' וכ"כ הרא"ש שביעית ב), אבל בזמן שנהגה שביעית מדאורייתא הולכים אחר לקיטה. ויש חולקים (ער"ש שם).